

іншого стилю педагогічної взаємодії, тобто універсального стилю не існує. Однак, спираючись на думку фахівців у даній галузі знань та на результати власних досліджень, можна стверджувати, що ефективність діяльності викладача буде залежати від обраного ним стилю педагогічної взаємодії зі студентами відповідно до якого буде формуватися сприятлива або несприятлива атмосфера педагогічної взаємодії.

Вдосконалення викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності» у вищій школі шляхом влучно вибраного стилю педагогічної взаємодії, буде запорукою ефективної роботи викладачів і студентів у досягненні навчально-виховних завдань з даної дисципліни. Відтак, пропонуємо викладачам з «Безпеки життєдіяльності» у вищих навчальних закладах планувати і формувати свою педагогічну діяльність з використанням індивідуально підібраних та апробованих нами стилів педагогічної взаємодії та їх комбінацій. Перспективою подальшої роботи нами вважається удосконалення викладання дисципліни „Безпека життєдіяльності” через поєднання викладачами курсу стилів педагогічної взаємодії і нових інформаційно-комунікативних технологій. На нашу думку, така робота забезпечить вдосконалення та поліпшення якості підготовки майбутніх фахівців і буде сприяти їх професійному зростанню у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дудніченко Н.В. Розвиток творчого стилю діяльності педагога засобами методичної роботи школи: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: Спец 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Наталя Володимирівна Дудніченко; Криворізький держ. пед. ун-т. – Кривий Ріг, 2003. – 20 с. – С. 9 – 10.
2. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении: Книга для учителя / Виктор Абрамович Кан-Калик. – М.: Просвещение, 1987. – 190 с. – С. 97 – 100.
3. Манчуленко Л. Головні етапи та модель формування творчого стилю педагогічної діяльності майбутнього педагога у процесі педагогічної практики / Лілія Манчуленко // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2005. – Вип. 20. – С. – 42.
4. Маркова А.К. Психологические особенности индивидуального стиля деятельности учителя / А.К. Маркова, А.Л. Никонова // Вопросы психологии. – 1987. – №5. – С. 40-48.
5. Педагогічна майстерність: Підручник для студ. вузів/ [Іван Андрійович Зязюн, Людмила Василівна Крамущенко, Іван Федорович Кривонос та ін] / За ред. І.А. Зязюна. – [2-ге вид.] допов. і переробл. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с. – С. 123-125. – ISBN 966-642-238-7.

УДК 37.046.16

Г.В. Марченко

КНИГА ЯК ДЖЕРЕЛО ОСОБИСТІСНОГО І ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті аналізуються погляди В.О. Сухомлинського на роль і значення книги в особистісному і професійному становленні майбутнього вчителя з позицій сьогодення.

The author analysis the V. A. Sukhomlinsky's theory concerning the meaning of a book in future teachers' personal and professional formation from the modern point of view.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Програма розвитку виховання в системі освіти України на 2003-2012 роки наголошує на тому, що духовно-моральне становлення дітей і молоді, підготовка їх до самостійного життя є найважливішою складовою розвитку суспільства. У період соціальних перетворень у сучасному українському суспільстві актуальності набуває формування ціннісних світоглядних засад виховання, нового виховного потенціалу системи освіти; забезпечення наступності між поколіннями на основі суспільної згоди в дусі формування культури миру і толерантності [3: 8]. Духовна ситуація нашого часу

характеризується кризою гуманітарності, яка почалася ще у радянський період та різко загострилася у 1990-х р. Гуманітарна криза – це криза, яка має відношення до людини, умов її життя, положення у суспільстві, стану культури, фізичного, психічного та морального здоров'я людей. Це важкий перехідний стан людини, суспільства та культури, обумовлений погіршенням умов життя, загостренням життєвих проблем, порушенням прав, свобод та інтересів людей, занепадом культури.

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами. Дослідження виконано згідно з темою науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов „Сучасні тенденції розвитку освіти в Україні та за кордоном” та в межах проекту «Педагогічна освіта: європейський вимір» (Державний реєстраційний № 0104U000529).

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Теоретико-методологічною основою дослідження виступають положення, висунуті у працях вітчизняних та зарубіжних учених стосовно професійно-педагогічної компетентності майбутнього вчителя, його виховання та підготовки (Є. Артамонова, С. Голошивець, С. Дорогань, Т. Колодько, В. Кравцова, Р. Монярьова, О. Мороз, О. Олійник, Д. Ягафарова); ідеї та практичні рекомендації В. Сухомлинського про роль книги у житті дитини і професійній діяльності вчителя, а також праці науковців, в яких висвітлюються основи інформаційно-комунікаційних засобів як шляхів збереження і передачі культури, книги як освітньо-комунікаційного засобу (І. Баренбаум, А. Маркушевич, Ю. Столярова, К. Ушинський та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Гуманітарна криза проявляється у гострому дефіциті у суспільстві людяності та гуманних якостей, нігілістському відношенні до культурних цінностей, норм і традицій, у загальному зниженні рівня духовності та моральності, втраті сенсів людського життя, посиленні криміногенності навколишнього середовища, геноциді та тероризмі. Неминучим його наслідком є деіндивідуалізація та дегуманізація особистості, граничний раціоналізм, прагматизм мислення, втрата моральних орієнтирів та почуття приналежності до своєї батьківщини, розповсюдження асоціальних норм поведінки, дезадаптація дітей та молоді. Це далеко не весь перелік негативних явищ, які вказують на зниження якостей людини, низький рівень її вихованості, точніше сказати – людяності. Подолання гуманітарної кризи без самої людини, її свідомості, розуму, волі – неможливе. Тому виховання духовності, моральності, людяності є головною умовою подолання гуманітарної кризи, що потребує від держави та всіх колективних суб'єктів, які несуть відповідальність за виховання, прийняття кардинальних рішень щодо поліпшення ситуації [2: 7].

Вирішувати це завдання, перш за все, має вчитель, тому формування аксіологічних основ професійної діяльності вчителя видається надзвичайно актуальним.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті виступає аналіз ролі і значення книги в особистісному і професійному становленні майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Педагогічна спадщина В. Сухомлинського була і раніше, і залишається зараз невичерпним джерелом філософсько-педагогічної мудрості, до якого зверталися, звертаються і, безперечно, будуть звертатися педагоги різних часів і народів, оскільки його думки, ідеї, переконання не втрачають глибоко гуманістичного змісту, виступають практичним керівництвом до дії. Звертаючись до пошуків аксіологічних засад педагогічної освіти сьогодення, не можна не звертатися до тих положень, які були висловлені видатним педагогом майже сорок років тому.

Виходячи з того, що «книга, особиста бібліотека – це повітря для народного вчителя, а без книги, без пристрасті до читання немає вчителя», ми і звернулися до дослідження того, яке значення має книга для сучасного майбутнього вчителя іноземних мов і зарубіжної літератури, оскільки, за В. Сухомлинським, «читання – джерело думки і творчості педагога, власне саме життя. Всі педагогічні системи руйнуються, якщо немає потреби у книзі» [4: 267-269].

В. Сухомлинський закликав учителів виховувати молоде покоління знаннями, а це передбачає, що самі педагоги виступають «для вихованців нескінченим джерелом знань. Джерелом, до якого припадає людина, щоб утамувати найшляхетнішу спрагу – жагу пізнавати, відкривати та дивуватися. Виховання знаннями можливе лише тоді, коли це джерело ніколи не вичерпується». І далі педагог нагадує «слова великого українського письменника, філософа й педагога Івана Франка» про те, що «сучасний учитель завжди повинен бути учнем». Джерела знань учителя – книги та читання, напружене життя у світі книг. «Неможливо бути педагогом, наставником, якщо у вас немає свого – неповторного, глибоко особистого життя у світі книг. Як квітка тягнеться до сонця, так допитливий розум і серце дитини тягнеться до вчителя – світильника знань, а світильником знань він може стати тільки тоді, коли у полум'я думки щоденно додається пальне – мудрість книг.

Дружба вчителя з учнями немислима, якщо в учителя немає життя у світі книг, оскільки ця дружба будується на основі багатства інтелектуальних інтересів. Одне з найважливіших виховних завдань і полягає у тому, щоб відчинити перед дитиною двері у світ книг, увести її туди змалечку». Обов'язок учителя полягає у продовженні себе «у своїх вихованцях благоговінням перед книгою, захопленістю книгою» [4: 432-433].

Отже, у Горлівському державному педагогічному інституті іноземних мов, у Донецькому державному економіко-технологічному технікумі, у загальноосвітній школі № 58 м. Донецька та у загальноосвітній школі с. Новоандріївка Волноваського району за допомогою і участю студентів-дипломників було проведено анкетування, метою якого було визначення ставлення студентів педагогічного ВНЗ, навчального закладу технічного спрямування та учнів сільської й міської шкіл до книги, як до засобу формування духовних цінностей та як до інформаційно-освітнього засобу. Дослідженням було охоплено 128 студентів 2-4 курсів факультету англійської мови Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов, 136 студентів 2-3 курсів Донецького державного економіко-технологічного технікуму та 135 учнів 10-11 класів міської та сільської шкіл.

Перехід до постіндустріального суспільства урізноманітнює засоби навчання особистості, «сьогодні у школу приходять все нові і нові джерела знань: кіно, телевізор, технічні засоби навчання. Важко книзі змагатися з більш цікавими і, можна сказати, більш звичними стежками пізнання і самопізнання, оскільки переглянути кінофільм – це, перш за все, розвага, задоволення, а читати книгу, у першу чергу, – праця, і нерідко праця напружена, нелегка, але якщо читання доброї книжки увійшло глибоко у духовний світ школяра, то воно стає творчістю, самовихованням» [4: 522-523].

Більшість студентів педагогічного ВНЗ вважають, що у книги є перевага перед телевізором (Рис.1). Адже, придбавши книгу, можна деякі її сторінки швидко переглядати, інші читати повільно та вдумливо, аналізувати, повертатись до тих чи інших місць та сторінок декілька разів, щоб точніше все зрозуміти. І скільки б часу не минуло, завжди можна взяти потрібну книжку з полиці, щоб швидко відновити у пам'яті необхідну інформацію. Такі є переваги книги перед телевізором, глядач не може поки що замовляти телепередачі за своїм бажанням, подібно читачеві у бібліотеці.

Рис.1. Переваги книги перед телевізором.

Але, незважаючи на інформатизацію і комп'ютеризацію навчального процесу, читання поряд зі словом учителя – «найтонший і найсильніший засіб впливу на душу дитини і підлітка».

Особливо турбувало видатного педагога те, щоб книга «залишалася і завжди була провідною силою виховання, щоб найголовнішою духовною потребою людини було читання. Тільки тоді у школі буде панувати думка, а не запам'ятовування. Досягнення цих виховних цілей, на його погляд, значною мірою залежить від того, яким чином викладається, вивчається література, які взаємозв'язки між уроком літератури та позакласним читанням.

Література – це людинознавство, а викладання літератури – музика душі, музика слів, і вчитель має бути тим майстром, який доносить звучання цієї музики до юного серця» [4: 522-523]. Тож, перед вищим педагогічним навчальним закладом постає завдання підготувати майбутнього вчителя літератури до виконання цієї високої місії.

На підставі аналізу результатів анкетування студентів ГДПШМ, майбутніх учителів іноземних мов і зарубіжної літератури, можна зробити висновок про те, що для них, книга, перш за все, – це засіб формування духовних цінностей, по-друге, носій інформації, по-третє, засіб комунікації, і що найголовніше, жоден студент не вважає книгу непотрібною річчю (Рис.2).

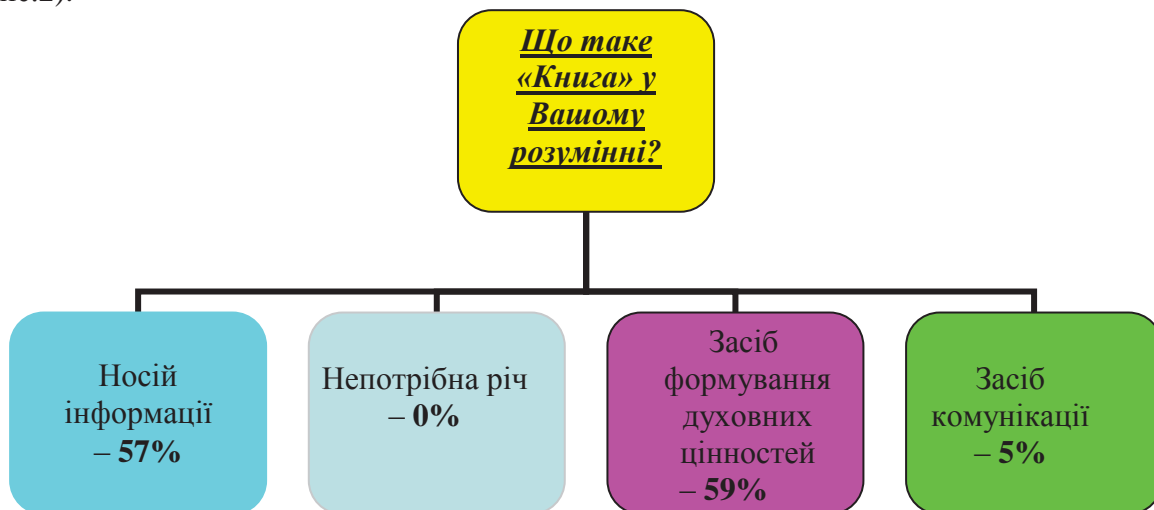
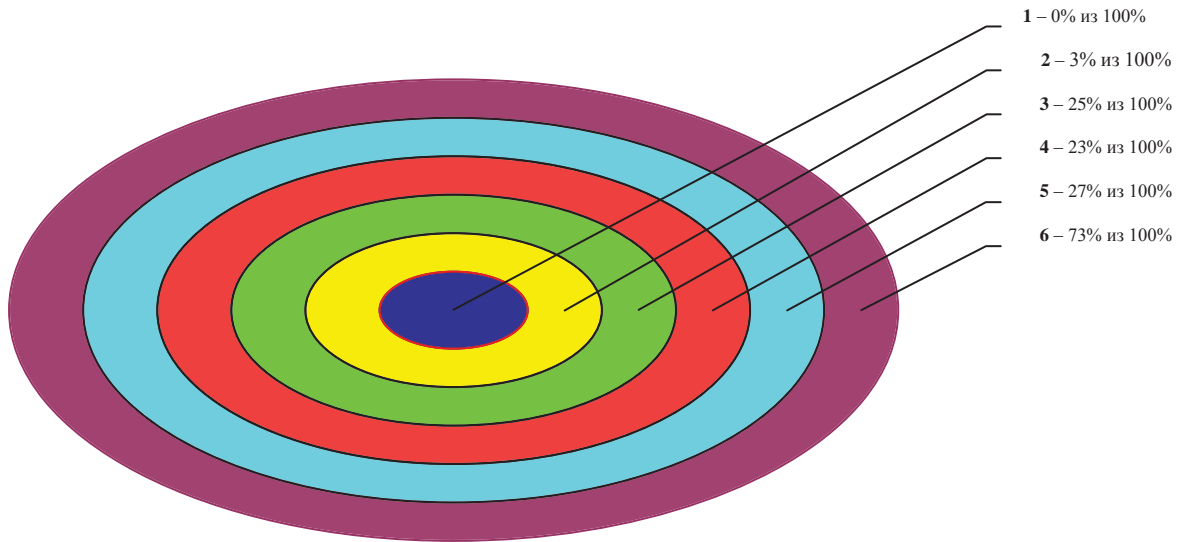

Рис.2. Результати анкетування «Книга у Вашому розумінні».

В. О. Сухомлинський наголошував, що потрібні книги, «в яких ідея приваблює і захоплює, вона стає ідеалом, а нам, як повітря, потрібні книги, де наші діти бачили б ідеал. Справжнє духовне життя у світі книг – це прагнення ідеалу. ... дайте ж такі твори, де було б відверте, відкрите звернення до розуму, свідомості і почуттів юного громадянина, дайте ... такі твори, щоб, читаючи їх, людина висувала до себе питання: Хто я? Для чого живу на світі? Що можу зробити і зроблю для Батьківщини?» [4: 526]. Отже, головною функцією книги видатний педагог вважав виховну. Щодо сучасної молоді, то функції книги вона визначає наступним чином. Студентам – майбутнім учителям було запропоновано рангувати функції книги: освітню, виховну, розвиваючу, комунікативну, розважальну. Тож, майбутні вчителі розташували ці функції так: розвиваюча, освітня, розважальна, виховна та комунікативна (Рис.3), а це свідчить про недооцінку майбутніми вчителями виховного потенціалу книги, що потребує невідкладних заходів з боку викладачів ВНЗ.

Подібна ситуація актуалізує думки В.О. Сухомлинського про те, що необхідно, щоб на уроках літератури учні відчували себе не тільки інтерпретаторами художніх творів, але й «активними учасниками тієї духовної боротьби, яку відображає справжня поезія». Червоною стрічкою через уроки літератури має проходити ідея: праця, «яка розкриває здібності особистості і возвеличує Батьківщину, виступає вершиною моральної доблесті людини; своєю працею людина завойовує право на багате, повнокровне духовне життя. Досягається це безпосереднім звертанням учителя до думок і почуттів вихованців». Через художні образи

вчитель підводить школярів до переконання у тому, що «ідеалом людини є вільна творча праця, що боротьба за соціальну свободу – і є боротьбою за таку працю, за щастя духовно багатого життя» [4: 123]. І хоча йдеться про учня, школяра, ці слова цілком можна віднести і до навчання майбутнього вчителя у ВНЗ.

1 – жодна – 0%, 2 – комунікативна – 3%, 3 – розважальна – 25%, 4 – виховна – 23%,
5 – освітня – 27%, 6 – розвиваюча – 73%

Рис.3. Рангування функцій книги студентами ГДПШМ.

На жаль, в ієрархії головних цінностей, таких як: сім'я, любов, батьки, діти, дружба, кар'єра, гроші та слава, книга посідає лише сьоме місце. Для більшості студентів на першому місці знаходиться сім'я, на другому – батьки, на третьому – любов, на четвертому – діти, на п'ятому – дружба, на шостому – книга, на сьомому – кар'єра, на восьмому – гроші, на дев'ятому слава (Рис.4).

1 – сім'я

Рис.4. Книга в ієрархії цінностей.

Крім запитань з варіантами відповідей, студентам були запропоновані цитати Річарда де Бері и О.І. Маркушевича, наприклад, «Книги – вчителі, що наставляють нас без різок і лінійки, без криків і жовчі, без одягу і грошей. Якщо ти звертаєшся до них, вони не сплять; якщо запитуєш, вони не ховаються, не бурчать, якщо ти помиляєшся; не вміють глузувати, якщо ти не знаєш» [1: 35]. З цим висловлюванням погодилось 90% опитаних студентів і тільки 10% поставились до нього негативно.

По-друге, опрацювавши дані анкетування студентів Донецького економіко-технологічного технікуму, можна зробити висновок, що для студентів технічного закладу, книга, перш за все, – це носій інформації, по-друге, засіб формування духовних цінностей, по-третє, засіб комунікації. Головне те, що жоден студент технічного закладу, як і педагогічного, не вважає книгу непотрібною річчю (Рис.5). Студенти економіко-технологічного технікуму вважають, що головна функція книги – це розвиваюча (75%), а вже потім освітня (61%) і виховна (27%). Другорядними функціями виступають, як і для майбутніх учителів, розважальна (19%) та комунікативна (7%).

Рис. 5. Результати анкети «Книга у Вашому розумінні».

На питання, чи є у книги переваги перед телевізором, студенти технікуму відповіли: «так» – 57%, «ні» – 47%. Це говорить про те, що студенти сприймають більше і краще інформацію, що подається візуально. В ієрархії головних цінностей, серед яких сім'я, любов, батьки, діти, дружба, кар'єра, гроші та слава, книга займає сьоме місце.

Якщо порівняти відвідування бібліотеки студентами педагогічного ВНЗ та економіко-технологічного технікуму, можна зробити висновок, що студенти педагогічного інституту читають набагато більше, частіше відвідують бібліотеку та мають позитивне ставлення до книги, як засобу формування духовних цінностей та як інформаційно-освітнього засобу (Табл.1).

Таблиця 1.

Частотність відвідування студентами бібліотеки

Інститут	Частота відвідування бібліотеки	Технікум
66%	Щодня	31%
20%	Один раз на тиждень	42%
10%	Раз на місяць	24%
1%	Зовсім не читають	3%
88%	Позитивне	56%
3%	Негативне	4%
8%	Нейтральне	40%

Отже, з огляду на представлені дані анкетування, можна зробити висновок, що студенти як педагогічного, так і технічного закладів, мають позитивне ставлення до книги, як головного носія інформації, відвідують бібліотеки, читають, аналізують книги, підручники, журнали, статті, монографії тощо. Вони вважають, що головна функція книги – розвиваюча, бо саме книга є тим предметом, який допоможе розвинути якомога краще вміння та навички і закріпити накопичені досвідом знання. Читаючи будь-яку книгу, кожен намагається винести для себе щось нове, необхідне для життя, для поповнення свого досвіду, для набуття знань, для передачі своїх знань майбутньому поколінню. Це може бути історична подія, правдива історія, неймовірний факт, щось захоплююче, добре, наповнене радістю та гарними почуттями, але все це розвиває, виховує в нас почуття доброго й прекрасного, чого так не вистачає сьогодні.

Також з опрацьованих даних можна з упевненістю сказати, що студенти ГДПІМ частіше звертаються до книги, ходять до бібліотеки, вважають, що у книги є більше переваг, ніж у телевізора. Все це тільки тому, що це інститут, де студенти вивчають гуманітарні науки, наприклад, мови, літературу, педагогіку, методику іноземних мов тощо. У технікумі ж предмети, які вивчають студенти, більш технічного характеру, наприклад, електротехніка, вища математика, програмування, комп'ютерна графіка, конструювання, система автоматизації проектних робіт тощо. Навіть той факт, що при написанні курсових та дипломних робіт, студенти технікуму використовують невелику кількість літературних джерел, наприклад, від 6 і більше; коли у педагогічному інституті найменша кількість літературних джерел для курсових робіт – 20, для дипломних – 50. Це говорить про те що, студенти технічного закладу менше звертаються за допомогою до книги, а для студентів гуманітарного закладу, книга – це головний помічник та порадник.

По-третє, розглянувши окремо дані опитування учнів старших класів міської та сільської шкіл, можна зробити наступні висновки. Учні сільської школи мають добре ставлення до книги. Вони вважають, що книга є найкращим носієм інформації та джерелом виховання духовних цінностей, що вона ні в якому разі не може бути непотрібною річчю. А у міській школі дехто з учнів її такою вважають. Головні функції книги, які поставили сільські учні – це розвиваюча та освітня, а вже потім виховна. Учні ж міської школи виховну функцію поставили на четверте місце, а на перші місця: розвиваючу, освітню та розважальну, навіть є такі, які вважають, що книга не має зовсім ніяких функцій (1%). Ставлення до школи у цих школах різне: у сільській більш позитивне (76%), і ніхто з учнів не має негативного ставлення до книги. У міській школі воно є (3%), навіть позитивне не дуже високе (57%). Щодо відвідування бібліотеки, то учні сільської і міської шкіл майже однаково це роблять, але є й учні, які зовсім її не відвідують, і їх набагато більше у міській школі (20%), ніж у сільській (4%). Можливо, це тому, що у селах немає доступу до мережі Інтернет, а в містах є (Табл. 2.).

Таблиця 2.

Частотність відвідування школярами бібліотеки

Міська школа (%)	Питання з варіантами відповідей	Сільська школа (%)
1	2	3
	Що таке «Книга» у Вашому розумінні?	
82 %	• носій інформації	73 %
1 %	• непотрібна річ	0 %
25 %	• джерело виховання духовних цінностей	40 %
0 %	• засіб комунікації	0 %
	Яку функцію виконує книга?	
17 %	• виховну	15 %

1	2	3
76 %	•розвиваючу	69 %
58 %	•освітню	35 %
6 %	•комунікативну	0 %
25 %	•розважальну	19 %
1 %	•жодну	0 %
	Як часто Ви читаєте?	
54 %	•щодня	81%
32 %	•один раз на тиждень	8%
16 %	•раз на місяць	12 %
3 %	•зовсім не читаю	0 %
	Яке Ваше відношення до книги?	
57 %	•позитивне	76 %
3 %	•негативне	0 %
43 %	•нейтральне	23 %
	Як часто відвідуєте бібліотеку?	
19 %	•часто	19 %
61 %	•нечасто	76 %
20 %	•зовсім не відвідую	4 %

Отже, якщо порівняти педагогічний ВНЗ, економіко-технологічний технікум, міську та сільську школи, можна сказати, що книга виконує свої функції (освітню, розвиваючу, виховну, розважальну, комунікативну), переважна більшість і студентів, і школярів мають позитивне ставлення до неї, вони читають, аналізують, відвідують бібліотеки. Всі розуміють, що книга – їх головний помічник у будь-якій справі, чи то знаходження інформації для уроку, семінару, самостійної, курсової або дипломної роботи, чи то річ, яка допоможе зняти стрес, отримати задоволення, надати пораду тощо. Також з даних анкетування можна побачити, що студенти, майбутні вчителі, хоча і мають позитивне ставлення до книги, вважають її головним носієм інформації та засобом виховання духовних цінностей, але все одно недостатньо читають, є навіть такі, хто зовсім не читає, мало хто займається самоосвітою (32%), саморозвитком та самовдосконаленням, навіть у технічному закладі студенти більше займаються самоосвітою (43%).

Головне, на думку видатного педагога, у привчанні особистості до читання полягає у тому, щоб воно стало «інтелектуальною потребою, пробуджувало почуття радості пізнання». «Працю зазвичай називають великим вихователем. Але вона стає могутньою виховною силою лише за умови, що людина стверджується у праці, пізнає свої сили, здібності, таланти. Праця стає дійсним вихователем лише тоді, коли вона улюблена. Як важливо, щоб у підлітковому віці серед розмаїття видів діяльності кожний знайшов ту стежку, йдучи якою, він знайде своє щастя» [4: 248-249]. На жаль, і цей заповіт В. О. Сухомлинського сучасна школа виконує слабо.

Головна мета виховання полягає у тому, щоб «у людини, яка закінчила середню школу, на все життя зберіглася жага знань, щоб читання стало одним із найважливіших її духовних інтересів». «Треба виховувати у юних громадян країни пристрасну, гарячу захопленість духовними інтересами». На жаль, і за часів В. О. Сухомлинського, тільки 14% вільного часу школярів припадало на читання, все інше – на найрізноманітніші розваги, часто з єдиною метою «згаяти час». Це означає, що школа не виховала у своїх учнів ставлення до вільного часу як до дорогоцінного багатства». «Може здаватися парадоксальним, але це дійсно так: однією з найнебезпечніших хвороб багатьох шкіл є безкнижковість, книга не ввійшла у життя учнів, не стала їх повсякденною духовною потребою... Найважливіше освітнє і виховне завдання школи полягає у тому, щоб юнаки і

дівчата знаходили найвищу насолоду у читанні, щоб уже у підлітковому віці у кожного складалася особиста бібліотека, щоб ця бібліотека передавалася з покоління до покоління, була сімейною гордістю. Життя переконає, якщо у молодій людини вихована жага читання, вона не буде у вільний час знемагати від неробства та шукати дешевих розваг. Не хтось має задовольняти духовні потреби людини, а вона сама повинна бути творцем свого духовного життя [4: 250-251].

Книга – незамінний помічник майбутнього вчителя у його професійному зростанні, набутті майстерності, помічник у реалізації професійних функцій і компетенцій. Оскільки сьогодні зростає частка дітей, які обділені любов'ю батьків, увагою суспільства, саме вчителю належить поповнити означені недоліки виховної системи, а у цьому надзвичайно важливим, на думку В. О. Сухомлинського, є спільна діяльність і духовне спілкування вихователя і вихованця. «На любов і сердечність дитина відповідає відвертою готовністю віддати багатства своєї душі, чимось утвердити свою симпатію. Особиста дружба – це задоволення потреби у людині – одна з найвищих моральних потреб, які школа має утверджувати з дитинства... Найдієвішим засобом захисту дитини від омани, нечесності, егоїзму виступає пробудження поваги до самого себе, пробудження чутливості до людського у собі. Виховання таких дітей потребує тривалої індивідуальної праці. Тут потрібно також знайти спільність духовних інтересів, щоб побачити стежку до дитячого серця. Найчастіше основою цієї спільності у мене є книга. Книжкою і розмовою про книгу я відкриваю дитині очі і серце на добро і зло, домагаюся того, що вона захоплюється добром і з презирством ставиться до зла... у житті є речі для людини незрівняно більш дорогоцінні, ніж привласнення матеріальних цінностей, користь. Це – радість творити добро для людей» [4: 322-323]. Цю мудру пораду майстра необхідно засвоїти всім учителям.

Для майбутніх учителів літератури вельми слушною є думка В. О. Сухомлинського про те, що «література у школі має бути «розмовою з людиною про людину, а не порцією знань, яку треба засвоїти, щоб через деякий час звільнитися від неї, отримавши оцінку» [4: 405], оскільки, за твердженням Генріха Гейне: «Кожна людина – це світ, який з нею народжується і з нею вмирає».

Актуально лунають і наступні слова видатного педагога про те, що «однією з істин моєї педагогічної віри виступає безмежна віра у виховну силу книги. Школа – це, перш за все, книга. Виховання – це, перш за все, книга і живі людські стосунки. На жаль, книга ще не посіла належного місця у вихованні й особливо у самовихованні дітей і юнацтва... Книга – могутня зброя, без неї я був би нічим або недорікуватим; я не мав би змоги розповісти юному серцю й соті долі того, що йому треба розповісти і що я розповідаю. Розумна, натхненна книга нерідко вирішує долю людини... Читання книги про людину, життя якої є взірцем, ідеалом, – не тільки один з етапів пізнання людини, це найважливіший момент самовиховання. Ми вважали б виховання неповноцінним, якби у дитинстві й юнацтві кожна людина не була б одухотворена чарівною книгою про дивовижну людську долю, якби не просиділа ніч над цією книгою, зустрівши схід сонця у роздумах про саму себе, у першій спробі відповісти на питання: хто я і де моє коріння, навіщо я живу на цьому світі? Що я зробив для своєї Батьківщини і що маю зробити? ...Прочитавши книгу про справжню людину, вихованець бере у руки міру, за допомогою якої вимірює сам себе. З моменту зустрічі зі своєю книгою до юного громадянина приходять зрілість думок і переконань, розширюється його горизонт. Він бачить себе громадянином своєї Вітчизни, сином свого народу... Ось тут і настає той період духовного розвитку, коли від вихователя значною мірою залежить, яким стане його вихованець. Одухотворена громадянським баченням світу, людина прагне у чомусь виявити і залишити себе, у чомусь побачити свої сили, свою працю і мудрість, свою творчість... Одну з найтонших граней виховання я вбачаю у тому, щоб протягом шкільного навчання кожна людина залишала свою думку, творчі здібності, гру своїх внутрішніх духовних сил у слові. Це також настільки широка і складна проблема духовного життя людини, що для повного розкриття її потрібна велика книга... Творчість словом – це сторона виховної роботи, яка у нашому колективі вважається однією з

найважливіших. Складаючи казки, оповідання, створюючи словесний образ того, що людина бачить, висловлюючи словом рухи своєї душі, людина не просто вправляє у словесній творчості. Вона виявляє свій інтелектуальний світ, утверджує власну гідність... щоб залучити кожного до сумлінного навчання, до багатств духовної культури, треба думати, перш за все, про міцну духовно-психологічну основу учіння. Знання, освіченість, книга – все це має стати для людини духовною потребою на все життя. Перебування у школі має бути не завершенням, а лише початком всебічної освіти, інтелектуального й естетичного вдосконалення людини протягом усього її життя [4: 420-422].

Дуже важливо для вчителя пам'ятати про те, що «тільки читання відкриває перед людиною багатство інтелектуального життя. Від того, що читає людина у роки дитинства і ранньої юності, залежить становлення у ній мислителя-трудівника. Який би предмет не викладав учитель, він має пробуджувати потяг до книг, які просякнуті ідеями, що возвеличують, облагороджують людину.... Читання, спричинене потребою мислити, – головна умова розвитку розумових здібностей. У читанні, спричиненому потребою мислити, впізнавати, дивуватися величі і силі розуму, – сенс інтелектуального життя особистості... Найголовніше, що змалку у духовному світі людини має утвердитися стійке відчуття привабливості найбільшого задоволення – читання щасливих годин усамітнення з доброю, цікавою і корисною книгою. Ніякі інші розваги не можуть зрівнятися з величчю думки, з радістю життя у світі книжок [4: 536-537].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, можна зробити висновок про те, що проблема читання молодим поколінням добрих книжок, проблема змістовного дозвілля, виховання розуму й серця, громадянськості, духовності молоді особистості, які досліджував В.О. Сухомлинський, і сьогодні не втратили своєї значущості, а навпаки, навіть загострилися. Шукаючи відповіді на виклики часу, вчитель має звертатися до великої народної скарбниці педагогічної мудрості, частиною якої є педагогічний добуток В. О. Сухомлинського. Зміна реалій життя соціуму спричинює щоразу все нове і нове прочитування педагогічних творів педагога-майстра.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баренбаум И. Е. Информационно-коммуникативные науки в свете эволюции средств информации и коммуникации / И. Е. Баренбаум / Исследования и материалы / Всесоюз. книжная палата. – М.: Книга. Сб. 61. – 1990. – С. 31-39.
2. Бондаревская Е. В. Концепция и стратегии воспитания студентов в культурно-образовательном пространстве педагогического института ЮФУ / Под ред. В. И. Мареева. – Ростов н/Д: ИПО ПИ ЮФУ, 2007. – С.7.
3. Програма розвитку виховання в системі освіти України на 2003-2012 роки // Національна програма виховання дітей і молоді в Україні: стан та перспективи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (15-17 травня 2003 р.) – Херсон: Видавництво ХДУ, 2003. – 228 с.
4. Сухомлинский В. А. Избранные произведения: В 5-ти т. – Т.5. / Василий Александрович Сухомлинский / Редкол.: Дзевирин А. Г. (пред.) и др. – К.: Рад. школа, 1979-1980. – 678 с.

УДК 371.13:504 (008)

Н.О. Микитенко

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ЕКСПЕРИМЕНТУ У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ПРИРОДНИЧОГО ПРОФІЛЮ

У статті проаналізовано та систематизовано методи загальнонаукового і природничо-наукового пізнання, якими повинні володіти бакалаври природничих спеціальностей. З'ясовано і обґрунтовано місце та роль експерименту як практичного